

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

Groenknolorchis (*Liparis loeselii*) H1903

1. Status

Habitatrichtlijn Annex II (inwerkingtreding 1994).

2. Kenschets

Beschrijving: De Groenknolorchis is een laag blijvende, geelgroene orchidee met een ijle tros van vier tot acht weinig opvallende bloemen. De stengel draagt aan de voet twee breed langwerpige bladeren. De stengelvoet is verdikt tot een knol.

Betekenis binnen Europa: groot

Ons land ligt aan de westrand van het Europese verspreidingsgebied; verder westwaarts komt de soort slechts sporadisch voor, evenals in het noorden, zuiden en zuidoosten van Europa. Binnen haar tamelijk omvangrijke areaal is de soort vrijwel overal zeldzaam. In vergelijking met de situatie in de buurlanden zijn in ons land nog veel populaties aanwezig, waarmee Nederland de belangrijkste kern van verspreiding van de soort vormt in West-Europa.

3. Ecologische vereisten

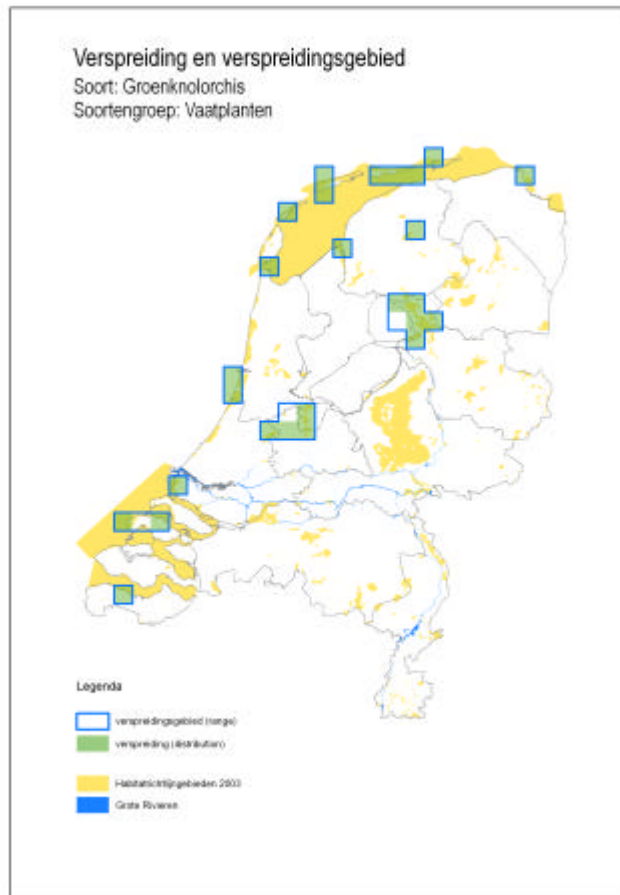
Standplaats: De Groenknolorchis is gebonden aan standplaatsen met zonnige tot licht beschaduwde, onbemeste grond die onder invloed staan van basenrijk grondwater. Het meest wordt de soort aangetroffen in trilveren (habitattypen H7140) en duinvalleien (habitattypen H2190). Plantensociologisch wordt de Groenknolorchis beschouwd als een kensoort van het Knopbiesverbond (*Caricion davalliana*). In duinvalleien bestaat de grond uit min of meer humeus, kalkhoudend zand; incidenteel (tijdens stormvloed) kunnen de standplaatsen daar met zout water overspoeld raken. 's Winters staan de groeiplaatsen vaak ondiep onder water. In trilveren, waar de ondergrond uit een veenpakket bestaat, groeit de soort bij een vrijwel constante waterstand. Het vegetatiedek (kragge) gaat met het wateroppervlak op en neer met de wisselingen van natte en droge seizoenen. De soort is ook wel aan te treffen op lage, natte plaatsen op niet- of weinig vergraven veengrond, in met veen dichtgroeïende sloten en poeltjes, op oevers van veeneilandjes en in bevoeide rietlanden. Bekend is dat de Groenknolorchis vroeger groeiplaatsen had in het landschap van de hogere (pleistocene) zandgronden. Die standplaatsen hadden veel verwantschap met die van de veengebieden. De soort groeide namelijk in natte laagten van de hogere zandgronden, in moerassen en op blijvend natte standplaatsen met voortdurende toevoer van basenrijk water (begroeiingen van habitattypen H7230, alkalisch laagveen).

Het is mogelijk het open karakter van de begroeiingen waarin Groenknolorchis voorkomt in stand te houden door deze jaarlijks te maaien tussen augustus en oktober. Het is nodig om daarbij het maaisel af te voeren. Groenknolorchis heeft zich in de afgelopen decennia weten te vestigen op plekken waarvan de soort in het verleden niet vermeld is. Het lijkt er dus op dat de verspreiding (haar dispersie-capaciteit) doorgaans geen beperkende factor vormt.

4. Huidig voorkomen

Tot aan het midden van de vorige eeuw omvatte het verspreidingsgebied van de Groenknolorchis in Nederland vrijwel alle duingebieden als ook een groot aantal plaatsen in het binnenland, zowel in veengebieden als in pleistocene beekdalen. Uit de pleistocene zandgebieden is de soort geheel

verdwenen. De laatste groeiplaatsen in Twente en Noord-Brabant gingen in de jaren 1950 en 1960 verloren. De soort verdween al eerder in onder meer de Gelderse Vallei en het Rijk van Nijmegen.

Verspreidingskaart Groenknolorchis

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: De soort is in de loop van de 20^e eeuw sterk achteruit gegaan (van 100 naar 46 atlas-uurhokken in de periodes voor en na 1950). De achteruitgang is in hoofdzaak toe te schrijven aan ontwatering en ontginning, maar ook zijn veel groeiplaatsen verdwenen als gevolg van spontane successie. In de duinen heeft waterwinning een zware tol geëist. De soort is in de laatste decennia zo goed als verdwenen uit de Hollandse vastelandsduinen. In de overige duingebieden zijn nog steeds grote populaties aanwezig, echter met jaarlijks sterk wisselende aantallen planten. Door het ontstaan van nieuwe strandvlaktes en duinvalleien ontstaan hier regelmatig nieuwe populaties. Er lijken al met al geen significante veranderingen in aantallen op te treden.

In veengebieden, zoals in het Vechtplassengebied, is de achteruitgang mede toe te schrijven aan watervervuiling, vermindering van kwel en dichtgroeien van percelen met struweel en bos. De aantallen in de laagvenen lopen nog steeds terug en er is weinig zicht op stabilisatie omdat het herstel van trilvenen niet erg wil lukken.

Recente ontwikkelingen: In de duinen zijn geen significante veranderingen opgetreden. Het herstel van duinvalleien in de Hollandse duinen heeft nog niet geleid tot nieuwe groeiplaatsen van Groenknolorchis. In de laagveengebieden lijkt een negatieve ontwikkeling in aantallen voort te gaan.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: zeer ongunstig

Het huidige verspreidingsgebied omvat 29 10x10 km-hokken. Dit is meer dan 10% lager dan de gunstige referentie.

Beoordelingsaspect populatie: matig ongunstig

Er zijn geen harde gegevens over veranderingen in populatiegrootte, maar in de duinen lijken de aantallen min of meer stabiel. In de laagveengebieden lijkt echter nog steeds een negatieve trend op te treden. De huidige populatiegrootte wordt geschat op 35.000 exemplaren. Dat is net niet meer dan 25% lager dan de gunstige referentie.

Beoordelingsaspect leefgebied: matig ongunstig

In de duinen is nog steeds voldoende leefgebied voor de Groenknolorchis voorhanden. In de laagveengebieden zorgt de geleidelijke verzuring van trilvenen ervoor dat de soort in aantal afneemt en teruggedrongen wordt naar randen van percelen waar de invloed van basenrijk grondwater nog groot genoeg is. Op grond van de situatie in de laagveengebieden is het leefgebied voor de soort beoordeeld als matig ongunstig.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig

Hoewel de Groenknolorchis geen uitgesproken pionierplant is, is een voortdurend aanbod van nieuwe standplaatsen voor een duurzaam behoud van de soort in ons land toch een voorwaarde. In de duinen vormt dit op dit moment geen probleem (behoudens de Hollandse vastelandsduinen), maar in de laagveengebieden zijn de vooruitzichten zeer ongunstig.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling:

Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied ten behoeve van uitbreiding populatie.

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling:

- **natuurlijk verspreidingsgebied:** 33 10x 10 km-hokken
- **populatie:** 43.750 individuen

Voor een gunstige staat van instandhouding is een verspreiding van de Groenknolorchis vereist over alle duingebieden (zuidwest Nederland, Hollandse vastelandsduinen, Waddeneilanden) en over de laagveengebieden in West-Nederland, noordwest Overijssel en Friesland.

Oordeel: zeer ongunstig

Staat van instandhouding			
Aspect	1994	2004	2007
Verspreiding	zeer ongunstig	matig ongunstig	zeer ongunstig
Populatie	zeer ongunstig	zeer ongunstig	matig ongunstig
Leefgebied	matig ongunstig	zeer ongunstig	matig ongunstig
Toekomst	matig ongunstig	zeer ongunstig	matig ongunstig
Beoordeling Svl	zeer ongunstig	zeer ongunstig	zeer ongunstig

6. Bronnen

- Odé, B. & A. Bolier, 2003. Groenknolorchis op de kaart. Gorteria 29: 33-37.
- Rossenaar, A.J.R., 2001. Recent onderzoek naar Groenknolorchis: 20.000 exemplaren in Nederland! Gorteria 28: 49.

- Weeda, E.J., 1985. *Liparis loeselii* (L.) Rich. In: Mennema et al. (red.) Atlas van de Nederlandse Flora. Deel 2. zeldzame en vrij zeldzame planten: 197. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht.
- Weeda, E.J., R. Westra, Ch. Westra & T. Westra, 1994. Nederlandse oecologische FLORA. Wilde planten en hun relaties 5. IVN, Amsterdam.

